

УНІВЕРСИТЕТСЬКА АВТОНОМІЯ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

У статті висвітлюється феномен університетської автономії, що набуває нового змісту в умовах глобалізованого світу. Ідеться про перевідкриття значення та важливості університетської автономії для розвитку як університетів, так і суспільства, цивілізації. Домінантою місією сучасного університету світу стає забезпечення умов для формування нового покоління інтелектуальної еліти національних суспільств із домінуванням цінностей сталого розвитку, урахування потреб та можливостей гідного життя та власного розвитку прийдешніх поколінь. Це можливо лише в умовах вільного і тому відповідального творчого середовища, в умовах повсякчасного відчуття невід'ємного права особистості на вибір, що досягається виключно завдяки університетській автономії. Неможливо сформувати творчу особистість поза умов надання академічних свобод.

Ключові слова: університетська автономія, університетська система освіти, стратегія сталого розвитку, моделі та моделювання, академічні свободи, наука і освіта для сталого розвитку.

В статье освещается феномен университетской автономии, который приобретает новый смысл в условиях глобализирующегося мира. Речь идет о переоткрытии значения и важности университетской автономии для развития как университетов, так и общества, цивилизации. Доминантой миссии современного университета мира становится обеспечение условий для формирования нового поколения интеллектуальной элиты национальных обществ с доминированием ценностей устойчивого развития, учет потребностей и возможностей достойной жизни и собственного развития будущих поколений. Это возможно лишь в условиях свободной и поэтому ответственной творческой среды, в условиях постоянного ощущения неотъемлемого права личности на выбор, что достигается исключительно благодаря университетской автономии. Невозможно сформировать творческую личность вне условий предоставления академических свобод.

Ключевые слова: университетская автономия, университетская система образования, стратегия устойчивого развития, модели и моделирование, академические вольности, наука и образование для устойчивого развития.

The article discusses the phenomenon of university autonomy that gains a new value in the globalizes world. The author argues for the need to re-discover the meaning and significance of university autonomy in the context of university development as well as in the broader context of society and civilization. Modern university's mission lies in creating conditions for the development of a new generation of intellectual elite that shares such values as sustainable development, decent life standards and development of the future generations. This becomes possible only in free and, therefore, responsible environment that furthers the understanding of the inalienable right and freedom of choice, which can be attained exclusively with university autonomy in place. It is thus argued that it is impossible to enhance individual creativity in the absence of academic freedoms.

Key words: university autonomy, University education system, Sustainable Development Strategy, models and modeling, academic freedom, science and Education for Sustainable Development.

Суперечності та проблеми розвитку кожної університетської системи освіти в кожній країні на кожному історичному етапі виступали тією рушійною силою, що змушувала проводити зміни в університетах у відповідь на зміни

соціально-економічного устрою суспільства. Отже, проблеми університетів – це позитивне явище, що обумовлює пошук нових, більш досконалих рішень з піднесення досягнень університетської системи освіти на новий якісний

рівень. При цьому криза університетської освіти [1] на багато років випередила сучасну кризу економік країн усього світу. Тобто стан університетської освіти є своєрідним індикатором, лакмусовим папірцем, що концентрує увагу на найактуальніші виклики цивілізації. Академічна світова спільнота виступила соціально відповідальним колективним об'єднанням професіоналів, що відстоює загальні для усього світу соціально значущі інтереси людства.

Таким чином, академічна світова спільнота, проголошуючи безальтернативність єдиного науково-освітнього європейського та світового простору, не формалізуючи колективні інтелектуальні зусилля у формі тієї чи іншої «партії», що так характерно для «демократів» усього світу, бере на себе моральну відповідальність служіння націям і народам глобалізованого світу.

Університетська система освіти України на шляху еволюційного розвитку стикається з різноманітними проблемами, у тому числі характерними для кожної країни світу.

Метою статті є окреслення загальних та специфічних для сьогодення України аспектів глобальної проблеми – університетської автономії.

Найкращою ознакою актуальності проблеми університетської автономії у світі є перелік Декларацій, Хартій, Меморандумів та інших програмних матеріалів, що дискутувались та прийняті світовою академічною спільнотою, які нами і наведено:

- Велика Хартія Університетів [2];
- Лімська декларація [3];
- Етичний кодекс членів Фулбрайтівського товариства України [4];
- Декларація Академічної Свободи [5];
- Болонська Декларація (Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти») [6];
- Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття [7];
- Рамки пріоритетних дій, направлених на реформу та розвиток вищої освіти [8];
- Декларація про науку та використання наукових знань [9];
- Порядок денний в області науки – Рамки дій [10];
- Talloires Declaration On the Civic Roles and Social Responsibilities of Higher Education [11];
- Декларація Глазго: Сильні університети для сильної Європи [12];
- Конвенція Саламанка: Формування майбутнього [13];
- Asturias Declaration [14];
- Лісабонська декларація: Університети Європи після 2010 року: різноманіття при єдності цілей [15];
- Tarragona Declaration for dialogue and cooperation between the Euro-Mediterranean universities [16];
- Стратегія ЄЕК ООН для освіти в інтересах сталого розвитку [17];
- Телуарська Декларація: 10-кроковий план дій [18];
- Luneburg Declaration on Higher Education for Sustainable Development [19];
- Kyoto Declaration on Sustainable Development [20];

- Halifax Declaration [21];
- Sapporo Sustainability Declaration [22];
- Swansea Declaration [23];
- Ubuntu Declaration On Education and Science and Technology for Sustainable Development [24];
- Програма дій «Порядок денний на XXI століття» [25];
- Ріо-де-Жанейрська декларація по навколишньому середовищу та розвитку [26].

Зробимо висновок: університетська автономія не має меж, визнаних одного разу. Університетська автономія – це консервативне ядро, оболонка, що створює умови для реалізації і повсякчасного досягнення академічних свобод академічною спільнотою: професорів та спудеїв (студентів, аспірантів та докторантів), адміністрації та університетського персоналу. Розширення цього консервативного ядра відбувається також під впливом інноваційного «зовнішнього» середовища, оточення, що представляє індустрію, навколишнє природне середовище, соціум.

Наведемо лише деякі сучасні прояви різноманіття ставлення до університетської автономії. Так, на шляху до входу на територію університету Ca'Foscary, Венеція, Італія, вмурована металева табличка з надписом «приватна власність». При цьому більшість італійських професорів навіть не акцентують увагу на незвичність цього явища для українських професорів. Отже, територія університетського кампусу в Європі – це недоторканий для зовнішнього втручання академічний простір, який має явно визначені межі та невід'ємну академічну цінність.

Напередодні святкування 175-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, нащадка Київського Імператорського Університету Святого Володимира, дивлячись ранкові телевізійні новини, із порозумінням вслуховувався в слова, що висловлював учений цього університету. Він із засмутою нагадав, що 175 років тому без дозволу ректора університету жодний представник поліції не мав права навіть зайти на територію кампуса. «То про яку університетську автономію у сьогоденних умовах України можна говорити?» Це були його слова, його питання до усіх нас. Це не все. У вечірньому повторі телевізійних новин цього фрагмента інтерв'ю з ученим університету вже не було. Постає просте питання. Чому? Чому так відбувається, та хто взяв на себе таке право – позбавляти іншої людини, вченого університету, права вільного виявлення власної думки, судження? Яким є так зване «демократичне» суспільство в Україні? Яке ж це таке «досягнення» сучасної України на шляху незалежності?

Доцільно згадати зібрання ректорів університетів України, що відбулося 14 травня 2009 року у приміщенні вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Метою зібрання ректорів університетів України було проголошено реанімацію утвореної у 2003 році Спілки ректорів вищих навчальних закладів України. У розданому при

реєстрації ректорів Статуті Співки в одному із пунктів визначено, що Президентом Співки є ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Але під час проведення зібрання у порядок денний внесено пункт – обрання Голови Співки. Присутні шановні ректори заперечували озвученому регламенту. Висловлюється думка, що спочатку слід внести зміни до Статуту Співки і лише після цього висувати кандидатури та проводити процедуру голосування. Крім цього, згідно з іншим пунктом цього одіозного Статуту, визначено, що Співка припиняє своє існування у разі не проведення періодичних зібрань ректорів. На цей факт майже ніхто не звертає уваги.

Але проблем, що турбують корпус ректорів університетів, достатньо. Ректор Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого професор Тацій Василь Якович виступив із повідомленням про результати проведеної академією юридичної експертизи Рішення Уряду щодо віднесення позабюджетних коштів, котрі університети заробляють за рахунок навчання студентів на контрактній основі та іншими шляхами, що визначені відповідними постановами Кабінету Міністрів України, до спеціального фонду бюджетних коштів. Професор Тацій В.Я. наголошує, що таке рішення суперечить великому переліку діючих в Україні законів. На це питання Міністр освіти і науки України Вакарчук Іван Олександрович відповідає, що Міністерством зроблено відповідне звернення до Міністерства фінансів України, але, на жаль, позитивної відповіді немає.

Слід також нагадати, що у листі-зверненні Міністра Вакарчука І.О. до ректорів університетів щодо доцільності утворення Конференції ректорів вищих навчальних закладів України йдеться про необхідність створення колегіального органу, який представляв би інтереси вищої школи перед Президентом України, Верховною Радою та Урядом.

У 2008 році було створено експериментальний консорціум з університетської автономії із восьми університетів України – це Національний університет «Києво-Могилянська академія», Львівський національний університет ім. Івана Франка, Дніпропетровський національний університет, Харківський національний університет ім. В. Каразіна, Донецький національний університет, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Український католицький університет (Львів) та Університет економіки та права «Крок» (Київ) [27, с. 11].

На жаль, на звернення експериментального консорціуму до Уряду і Президента України про надання розширених та діючих, але не декларативних, академічних свобод і університетської автономії відповіді досі немає.

Наступним кроком до університетської автономії був ініційований Чорноморським державним університетом імені Петра Могили разом із Національним університетом «Києво-Могилянська академія» рух, всеукраїнська дискусія щодо визначення національної Хартії

Університетів України, Ольвійської Декларації Університетів «Академічні свободи, університетська автономія, наука і освіта для сталого розвитку» та Рамок пріоритетних дій «Втілення в життя Ольвійської Декларації Університетів».

Дискусія, що була розпочата у жовтні 2008 року та проводилася засобами електронного зв'язку, була завершена під час проведення 11-14 червня 2009 року «Ольвійського форуму – 2009».

Першим узагальнюючим результатом наукової дискусії було прийняття 23 ректорами університетів України та 3 ректорами країн світу розроблених попередньо концептуальних положень у формі наведених вище документів.

Другим результатом означеної наукової дискусії було прийняття рішення щодо утворення Всеукраїнської громадської освітньо-наукової організації «Асоціація Університетів України», ухвалення Статуту та обрання Президії Асоціації.

Отже, це лише перші кроки на шляху до реальної університетської автономії. Вже пройдено етап реєстрації Асоціації у Міністерстві юстиції України. Попереду – продовження процесу реєстрації Асоціації у Міністерстві юстиції України як юридичної особи та концептуальне визначення тих пріоритетних проблем, що мають загальне, всеуніверситетське значення, та реально діючих механізмів їх розв'язання.

Разом із цим постає питання: у чому принципова відмінність потреб в університетській автономії на сучасному етапі розвитку цивілізації та, скажімо, у стародавні часи?

Народження та становлення університетів у всьому світі відповідають потребі у формуванні нової генерації інтелектуальної еліти суспільства для досягнення суспільством актуальних на той час цілей, місії.

Для виконання означеної місії університети спочатку формувались як інституції, що в змозі виконувати своє призначення. Отже, університетська автономія була вкрай потрібна як невід'ємна передумова інституалізації, вибору власного шляху становлення та розвитку, здійснення визначеної місії. Слід нагадати, що інтелектуальний потенціал учених кожної країни сконцентровано саме в університетах. Так 80 % нобелівських лауреатів – професори університетів.

В умовах глобальних змін, усвідомлення вичерпності природних ресурсів планети більшістю освічених людей усіх країн світу прийнятий безальтернативний імператив подальшого розвитку цивілізації як стратегія сталого розвитку. Перехід з індустріальної стратегії розвитку до стратегії сталого розвитку постіндустріального суспільства обумовлює зміну, перегляд, розширення та оновлення місії сучасного університету XXI століття. Домінантою місії кожного університету світу стає забезпечення умов для формування нового покоління інтелектуальної еліти національних суспільств із домінуванням цінностей сталого розвитку, урахуванням потреб та можливостей гідного життя та власного розвитку прийдешніх поколінь.

Здійснення означеної місії можливе лише в умовах вільного і відповідального творчого середовища, в умовах повсякчасного відчуття невід'ємного права особистості на вибір, що досягається виключно завдяки університетській автономії. Неможливо сформувати творчу особистість поза умовами надання академічної свободи. Свободи відчувати, бачити, думати та взаємодіяти. Це право треба здобувати та розширювати!

Запрошуємо всі зацікавлені сторони до наукової дискусії з визначення пріоритетних

проблем та механізмів їх подолання спільними та узгодженими діями. Асоціація Університетів України із великою зацікавленістю чекатиме на Ваші думки та пропозиції за адресою: секретаріат Всеукраїнської громадської освітньо-наукової організації «Асоціація Університетів України», вул. 68 Десантників, буд. 10, м. Миколаїв, 54003, Україна; rector@kma.mk.ua; vrector@kma.mk.ua; за телефонами: + 038 (0512) 50-03-33, 50-03-32, 76-55-77, 76-55-87, 76-55-99.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кумбс Ф.Г. Кризис образования в современном мире. Системный анализ / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1970. – 260 с.
2. Велика Хартія Університетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.magna-charta.org/pdf/mc_pdf/mc_ukrainian.pdf.
3. Лімська декларація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rpl.org.ua/ukr/article:27/>.
4. Етичний кодекс членів Фулбрайтівського товариства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fulbright.org.ua/codex_u.php.
5. Декларация Академической Свободы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ptep-online.com/index_files/rights_files/PP-10-20.PDF.
6. Болонська Декларация (Спільна декларация міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_525.
7. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001163/116345rb.pdf>.
8. Рамки приоритетных действий, направленных на реформу и развитие высшего образования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001163/116345rb.pdf>.
9. Декларация о науке и использовании научных знаний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unesco.org/science/wcs/declaration_r.pdf.
10. Повестка дня в области науки – Рамки действий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unesco.org/science/wcs/agenda_r.pdf.
11. Talloires Declaration On the Civic Roles and Social Responsibilities of Higher Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tufts.edu/talloiresnetwork/?pid=17&c=7>.
12. Декларация Глазго: Сильные университеты для сильной Европы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/GLASGOWdeclaration_FINAL_RU.1116942273164.pdf.
13. Конвенция Саламанка: Формирование будущего [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.socio.msu.ru/documents/umo/bologne/Message%20from%20the%20Salamanca%20Convention%20of%20European.doc>.
14. Asturias Declaration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/EUA1_documents/EUA_CUIB_Asturias_Declaration_210406.pdf.
15. Лиссабонская декларация: Университеты Европы после 2010 года: многообразие при единстве целей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Lisbon_declaration_Russian.pdf.
16. Tarragona Declaration for dialogue and cooperation between the Euro-Mediterranean universities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unimedforum.net/>.
17. Стратегия ЕЭК ООН для образования в интересах устойчивого развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unece.org/env/documents/2005/cep/ac.13/cep.ac.13.2005.3.rev.1.r.pdf>.
18. The Talloires Declaration. 10 Point Action Plan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ulsf.org/pdf/TD.pdf>.
19. The Luneburg Declaration on Higher Education for Sustainable Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unesco.org/iau/sd/rtf/sd_dluneburg.rtf.
20. Kyoto Declaration on Sustainable Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unesco.org/iau/sd/sd_dkyoto.html.
21. Halifax Declaration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iisd.org/educate/declarat/halifax.htm>.
22. Sapporo Sustainability Declaration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://g8u-summit.jp/english/ssd/index.html>.
23. The Swansea Declaration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unesco.org/iau/sd/rtf/sd_dswansea.rtf.
24. Ubuntu Declaration On Education and Science and Technology for Sustainable Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unesco.org/iau/sd/rtf/sd_dubuntu.rtf.
25. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» / Переклад з англійської: ВГО «Україна. Порядок денний на XXI століття». – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
26. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/documen/declarat/riodecl.htm>.
27. В. Брюховецький. На шляху до автономії / Університетська автономія. – Київ: Дух і літера, 2008. – С. 6-11.

Рецензенти: д.пед.н., професор Букач М.М.;
к.пед.н., доцент Попова Т.С.